ОСНОВИ ПАРАЛЕЛЬНОГО ПРОГРАМУВАННЯ

Процеси (потоки)

У цьому розділі розглянуто концепцію процесу, стани процесу й операції над процесами. Наведено приклади реалізацій процесів та операцій над ними в паралельних мовах програмування та бібліотеках.

Поняття процесу

Процес — абстрактне поняття, що включає опис певних дій, пов'язаних з виконанням програми в комп'ютерній системі [9; 35; 45; 48]. При цьому процес оформлюється так, щоб система керування процесами в ОС могла ефективно перерозподіляти ресурси системи (процесори, пам'ять, прилади введення-виведення, файли і т.ін.). Процес характеризується власним набором ресурсів і виділеною для нього ділянкою оперативної пам'яті.

Поняття процесу вперше з'явилось в багатозадачних операційних системах і сьогодні є фундаментальним для кожної сучасної ОС. В ОС процес був пов'язаний з кожною множиною прикладних або системних програм, які виконуються в комп'ютерній системі. Це дозволяє системі керування процесами ОС, яка розміщується в ядрі ОС, ефективно маніпулювати процесами за допомогою спеціального блоку керування процесом (БКП або РСВ – Process Control Block) [9]. Блок керування процесом – динамічна структура даних, яка містить основну інформацію про процес:

- ім'я процесу;
- поточний стан процесу;
- пріоритет процесу;
- місце розміщення процесу в пам'яті;
- ресурси, що пов'язані з процесом та ін.

Стосовно паралельного програмування процеси — це частини однієї програми користувача, які виконуються одночасно. Такі процеси отримали назву *легкі процеси* (*lightweight processes*). Для позначення легких процесів використовують також терміни *nomiк*

(Java, C, C#) або задача (Ада, MPI). Тому традиційні процеси іноді називають важкими процесами (heavyweight processes).

Під час виконання кількох програм у комп'ютерній системі або звичайному комп'ютері відбувається постійне перемикання з одного процесу на інший. Те ж саме відбувається і для одиночної паралельної програми, якщо вона включає кілька легких процесів (потоків). Але час, який витрачається на перемикання для легких процесів, менший, ніж для важких. Ще одна відмінність важких та легких процесів полягає в тому, що легкі процеси постійно взаємодіють, оскільки є частинами однієї програми (тісно зв'язані процеси), в той час, як важкі процеси взаємодіють рідко (слабко зв'язані процеси).

Стан процесу. Керування процесами

Керування процесом включає виконання деяких операцій над ним, дозволяючи процесу пройти визначені стани (рис. 2.1). Види станів процесу визначаються конкретною ОС і системою керування процесами, але, містять здебільшого такі стани:

Породження — створення процессу і підготовка до першого виконання в системі:

Готовності — процес готовий до виконання і чекає звільнення процесора;

Виконання – процес виконується на процесорі;

Блокування — процес призупинений через очікування визначеної події: завершення введення да-

них, завершення заданого часу очікування, сигналу від іншого процесу, звільнення

ресурсу та ін.;

Завершення — нормальне або аварійне завершення вико-

нання процесу.

Причинами переходів ϵ операції, що виконуються ОС над процесом: породження і завершення процесу, блокування і розблокування, завершення кванта часу роботи процесора, операції введення-виведення та ін.

Процес також може мати особливий стан, який отримав назву *тупик* (deadlock). Процес у тупиковому стані блокований і очікує

на подію, яка ніколи не відбудеться. Це зумовлює неможливість його продовження і, як наслідок, — зависання програми в цілому. Тупики — одна з головних проблем, що виникають під час виконання паралельних програм. Боротьба з тупиками зводиться до таких дій:

- відвернення тупиків;
- запобігання тупикам;
- визначення тупика;
- ліквідація тупика.

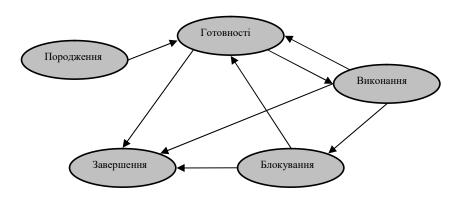

Рис. 2.1. Діаграма станів процесу

У цілому тупики є істотною загрозою і боротьбі з ними слід приділяти особливу увагу під час розроблення та налагодження паралельної програми. Приклади і методи запобігання тупикам будуть розглянуті в розділах, у яких вивчаються взаємодії процесів.

Засоби роботи з процесами розподіляються на бібліотечні та мовні. Прикладами перших ϵ засоби бібліотек Win32, PVM, MPI, OpenMP, POSIX, Pthread, які реалізовані у вигляді набору функцій. Вони дозволяють роботу з процесами в будь-яких мовах програмування, зокрема і в тих, які не мають вбудованих засобів роботи з процесами. Пізніші мови програмування, такі як C#, Java або Ада, безпосередньо мають засоби роботи з процесами, які вбудовані в мови, що забезпечу ϵ більш ефективне їх виконання та взаємодію.

Незалежно від реалізації (бібліотечної або мовної) засоби роботи з процесами мають забезпечити розробнику паралельного додатка такі можливості:

- оголосити процес (групу процесів);
- установити пріоритет процесу;
- запустити процес на виконання,
- призупинити процес на визначений час;
- блокувати та розблокувати процес;
- організувати взаємодію з іншими процесами (синхронізація або передавання даних);
- завершити процес.

Процеси в мові Java

Процес в мові Java реалізований у вигляді *потоку* (thread) [26; 33; 45]. Java — об'єктно-орієнтована мова програмування, тому класи-потоки створюються з використанням класу Thread. Можливі два підходи до створення потоку:

- за допомогою наслідування класу Thread;
- з використанням інтерфейсу Runnable.

Використання класу Thread. Клас Thread інкапсулює потік і містить в собі набір методів для керування потоком (табл. 2.1). Для створення потоку потрібно оголосити підклас через розширення класу Thread і створити екземпляр цього підкласу. Підклас має перевизначити метод run(), що є точкою входу в потік. Необхідно також викликати метод start(), щоб почати виконання потоку.

Клас Thread має сім конструкторів. Простий конструктор не має параметрів, а інші конструктори дозволяють задавати як параметри інтерфейс Runnable, ім'я потоку або ім'я групи потоків.

Таблиця 2.1. Методи класу Thread

Метод	Дія
getName()	Отримати ім'я потоку
getPriority()	Отримати пріоритет потоку

isAlive()	Визначити, чи виконується потік
join()	Чекати завершення потоку
run()	Указати точку входу в потік
sleep()	Призупинити потік на заданий інтервал часу
start()	Запустити потік на виконання

❖ Приклад 2.1

```
Java. Створення потоків Nord і West шляхом
     розширення класу Thread
class Nord extends Thread {
   // перевизначення методу run()
   public void run() {
      System.out.println("Process Nord ");
}// Nord
class West extends Thread {
   public void run() {
      System.out.println("Process West ");
}// West
// головний потік
class MainThread {
   // точка входу в основний клас
   public static void main(String args []) {
      // оголошення екземплярів потоків
      Nord N = new Nord();
      West W = new West();
      // запуск потоків
      N.start();
      W.start();
      // виконання головного потоку
      System.out.println("Process MainThread
                                        finished ");
   }// main
```

```
}// MainThread
```

Керувати порядком запуску потоків можна за допомогою пріоритету потоку. Для встановлення пріоритету потоку використовують метод setPriority() з класу Thread:

```
final void setPriority (int Рівень);
```

де параметр Рівень визначає пріоритет потоку. Пріоритет вибирається з діапазону $MIN_PRIORITY$ і $MAX_PRIORITY$, граничні значення якого відповідно дорівнюють 1 і 10. За умовчанням потік отримує пріоритет $NORM_PRIORITY$, що дорівнює 5.

Призупинити потік на зазначений відрізок часу можна за допомогою методу sleep():

де параметр Час задає час затримки потоку в мілісекундах. Метод може збуджувати виключення InterruptedException, що потребує обов'язкового створення блоків try/catch під час його використання.

Метод yield() викликає призупинення поточного потоку, після чого з черги готових до виконання потоків вибирається і запускається потік з більшим або однаковим пріоритетом:

```
final void yield();
```

Якщо в черзі готових до виконання немає потоків з таким пріоритетом, то потік продовжує своє виконання. Метод yield() дозволяє організувати більш "справедливе" виконання потоків.

Метод join () дозволяє організовувати очікування завершення викликаного потоку. Можливе використання в головному потоці, якщо потрібно, щоб він був завершений останнім — після завершення усіх запущених ним потоків:

Використання інтерфейсу Runnable. Потік можна створити також, визначивши клас, який реалізує інтерфейс Runnable. В інтерфейсі Runnable описано абстрактний метод run(), який необхідно визначити в створюваному класі - потоці:

```
public void run();
```

У методі run () слід описати код, який визначає дії створюваного потоку. Далі під час створення класу оголошується об'єкт типу Thread. При цьому можна використати конструктори, визначені в класі Thread. Після оголошення потокового об'єкта необхідно викликати його метод start(), який, в свою чергу, знаходить метод run (), визначений в об'єкті, і передає йому керування.

***** Приклад 2.2

```
-- Java. Створення потоків використанням
-- інтерфейсу Runnable
   class Denon implements Runnable{
       String Name;
       Thread t;
       // Конструктор класу Denon
       Denon(String ім'я) {
          Name = iM'g;
          t = new Thread(this, N);
          System.out.println(" New thread" + Name);
          t.start();
       // точка входу в потік
       public void run(){
          trv{
             for (int i=1; i<5; i++) {
                System.out.println("Start of process "
                                                 + Name);
                Thread.sleep(500);
```

```
catch(InterruptedException e){
          System.out.println("Error in process");
       System.out.println(Finish of process "
                                           + Name);
}// Denon
// Головний потік, що використає клас Denon
public class Titan {
   // точка входу в основний клас
   public static void main(String args[]) {
      System.out.println("Process Titan started");
      // оголошення екземплярів класу Denon
      Denon A = new Denon("A");
      Denon B = new Denon("B");
      // чекати завершення потоку А і В
         A.t.join();
         B.t.join();
      catch(InterruptedException e) {
         System.out.println("Error in Titan
                                        process");
      System.out.println("Process Titan finished ");
   }// main
}// Titan
```

Процеси в мові Ада

Ада — відома мова програмування, яку було розроблено в 1983 році на замовлення Міністерства оборони США [16; 58]. Призначення мови — розроблення великих програмних систем, робота яких характеризується високою надійністю. Ада — одна з перших мов програмування, які мають вбудовані засоби роботи з процесами.

Процеси в мові Ада реалізовані у вигляді спеціальних модулів - задач (task). Задачний модуль task один із п'яти видів модулів мови, має стандартну форму у вигляді специфікації і тіла. Специфікація визначає інтерфейс задачі, де задається ім'я задачі, а також у разі потреби, — пріоритет задачі, засоби взаємодії з іншими задача-

ми, місце розташування в пам'яті. Простіший вид специфікації задачі містить тільки ім'я задачі. Така специфікація має назву *виро-дженої*. Тіло задачі визначає дії задачі під час виконання.

Задачний модуль не є одиницею компіляції в мові і тому задача має бути описаною в підпрограмі або пакеті. Мова немає явних засобів запуску задачі. Задача *автоматично* стартує під час запуску підпрограми або входячи в блок, у якому її описано. Якщо задачі розміщені в головній програмі, то із запуском основної програми задачі починають виконуватися одночасно з головною програмою, яка, в свою чергу, завжди розглядається як задача і виконується паралельно з вкладеними в ній задачами. Явний запуск задач можливо реалізувати через розміщення їх в окремій процедурі, виклик якої в потрібний момент спричинить запуск вкладених у ній задач. Крім того, запуск задач можна реалізувати за допомогою посилального (access) типу та генератора new.

***** Приклад 2.3

```
Ада.Оголошення та запуск задач
procedure Lab23 is
   -- специфікації задач А і В (вироджені)
   task A;
   task B;
    -- тіла залач А і В
   task body A is
   begin
      put line("Process A started");
   end A;
   task body A is
   begin
      put line("Process B started");
   end B;
-- основна програма
begin
   -- місце автоматичного запуску задач А і В
   put line("Main procedure started ");
end Lab23;
```

Задачний тип (task type) дозволяє користувачу описати тип, об'єктами якого будуть задачі. Задачі, які створені з використанням задачного типу, ідентичні. Однак реалізація задачного типу за допомогою дискримінанта дозволяє внести необхідні особливості в кожну задачу для її ініціалізації. Механізм дискримінантів схожий на конструктори класів у мові Java.

***** Приклад 2.4

```
Ада.Задачний тип з дискримінантом
 procedure Lab24 is
   -- задачний тип з дискримінантом
    task type ЗадачнТип (Номер : integer);
    -- тіло задачного типу
    task body ЗадачнТип is
       Номер Задачі : integer:= Номер;
   begin
      put(" Process started ");
      put (Номер Задачі);
    end ЗадачнТип;
   А: ЗадачнТип(1); -- створення задач
    В: ЗадачнТип(2);
begin
   null;
                      -- порожній оператор
end Lab24;
```

Пріоритет процесу задається в специфікації задачі за допомогою прагми Priority. Пріоритет задачі — ціле число в діапазоні 1—7. Більше значення відповідає більшій пріоритетності задачі. Пріоритет визначає спроможність задачі виборювати ресурси — процесор, прилади введення—виведення, а також взаємодіяти з іншими задачами або захищеними модулями. Тобто пріоритети працюють там, де з'являються черги, у яких процеси можуть знаходитись під час очікування. Формування таких черг та вибірка з них здійснюються з використанням пріоритетів задач.

Призупинення задачі на вказаний відрізок часу в мові викону- ϵ ться за допомогою оператора delay, у якому час очікування вказується в секундах (тип Duration із системного пакета

Calendar). Під час виконання оператора delay задача блокується і керування передається іншій задачі, яка знаходиться у стані готовності. Оператор delay until \mathtt{T} блокує задачу до вказаного часу \mathtt{T} .

***** Приклад 2.5

```
--Ада. Використання пріоритетів і оператора delay
procedure Lab25 is
   -- специфікації задач А і В
  task A is
     pragma Priority(4); -- пріоритет задачі А
  end A;
  task B is
     pragma Priority(5); -- пріоритет задачі В
  end B;
   -- тіло залач А і В
  task body A is
  begin
     put line("Process A started");
     delay(4.5); -- затримка задачі А на 4,5 с
     put line("Process A finished");
  end A:
   task body B is
  begin
     put line("
                  Process B started");
     delay(7.4); -- затримка задачі В на 7,4 с
     put line("
                  Process B finished");
  end B;
-- основна програма
веgin
  put_line(" Main procedure started ");
  delay(12.25); -- затримка на 12,25 с
  put line(" Main procedure finished ");
```

```
end Lab25;
```

Порівняльний аналіз засобів мов Java та Ада для роботи з процесами наведено в праці [17].

Процеси в бібліотеках MPI та PVM

Бібліотеки MPI та PVM – найбільш поширені засоби програмування для комп'ютерних систем з розподіленою пам'яттю та розподілених комп'ютерних систем [2; 25; 42].

Бібліотека (інтерфейс) MPI (Message Passing Interface) містить набір функцій, що дозволять організувати роботу з процесами в мовах, які не мають вбудованих засобів програмування процесів. У разі застосування бібліотеки MPI використовується мова послідовного програмування типу С або Фортран, процеси в якій програмуються за допомогою засобів інтерфейсу MPI.

Усі ресурси MPI бібліотеки (функції, типи, константи) розпочинаються з префікса \mbox{MPI} .

Загальна структура МРІ програми має вигляд:

```
#include "mpi.h"
/* Описання */
int main(int args, char * argv []){
   /* Локальні описання */
   MPI_Init(&args, &argv);
   /* Тіло програми */
   MPI_Finalize();
return 0;
}
```

Основні функції МРІ бібліотеки, потрібні для створення процесів, наведено в табл. 2.2:

Таблиця 2.2. Основні функції МРІ

Функції	Дії
MPI_Init()	Підключити до MPI (параметри args i argv визначають аргументи програ-
	ми). Завжди викликається першою
MPI_Comm_size()	Визначити кількість процесів, які потрі-
	бно запустити
MPI_Comm_rank()	Отримати ранг (номер) процесу в групі
	(в комунікаторі)
MPI_Finalize()	Завершити виконання програми

Процес у MPI має назву *задача*. Задачі в MPI можуть бути об'єднані в іменовану групу. Об'єкт - група дозволяє звертатися до групи як єдиного цілого (наприклад, відправляти повідомлення всім задачам групи), а також визначати дії, які виконуються тільки членами групи.

Функція

MPI Group (MPI Comm World, &size);

створює групу.

У рамках групи всі задачі мають унікальні ідентифікатори (pa- $\mu\kappa u$) — впорядковані числа, які розпочинаються з нуля. Спочатку всі задачі належать до однієї базової групи, з якої потім формуються нові групи. МРІ надає набір функцій для роботи з групами.

Створюючи в додатку задачі, їх прив'язують до спільної ділянки зв'язку. Для цього використовують поняття комунікатор — опис ділянки зв'язку процесів, які об'єднані в групу, а також у різні групи. Програма може вміщувати кілька ділянок зв'язку. Нумерація процесів всередині ділянки зв'язку незалежна. Комунікатор може бути використаний як параметр MPI-функції і для обмеження сфери її дії тільки заданою ділянкою зв'язку. Крім того, комунікатор забезпечує вимоги безпеки. MPI автоматично створює комунікатор MPI_Comm_World, який є базовим для кожного додатка і створюється автоматично під час виклику функції MPI_Init().

Функції

```
MPI_Comm_size(MPI_Comm_World, &size);
MPI Comm rank(MPI Comm World, &rank);
```

для комунікатора MPI_Comm_World повертають значення: size — розміру групи (кількість задач, що приєднані до ділянки зв'язку) і rank — порядковий номер задачі, яка викликає цю функцію.

***** Приклад 2.6.

Створення процесів, кожний з яких виводить на дисплей повідомлення про старт процесу.

```
-- MPI.Створення процесів
----*/
   #include <stdio.h>
   #include <string.h>
   #include <mpi.h>
   /* Визначення розміру та буфера повідомлень */
   #define розмір буфера 256
   int main(int args, char *argv[]){
      int кількість процесів;
      int мій ранг;
      int ранг відправника;
      int ранг отримувача;
      int тег повідомлення;
      MPI Status CTaTyC;
      char буфер[розмір буфера];
      /* Початок роботи MPI */
      MPI Init(&args, &argv);
      /* Отримати номер поточного процесу в групі */
      MPI Comm rank (MPI COMM WORLD, &мій ранг);
      /* Отримати загальну кількість процесів,
         що старували */
      MPI Comm size (MPI COMM WORLD,
                    &кількість процесів);
      /* Вивелення повіломлення
```

```
на дисплей */
if (мій_ранг != 0) {
    sprintf("Start of process 0");
}
else{
    /* вивести на дисплей повідомлення з
        iнших процесів */
    prinf("%s\n", мій_ранг);
    }
/* Завершення роботи МРІ */

MPI_Finalize();
return 0;
}/* main */
```

Бібліотека PVM (Parallel Virtual Machine) була розроблена в університеті штату Тенесі, США [25]. Дозволяє розробляти додатки для множини гетерогенних комп'ютерів, з'єднаних мережею, розглядаючи їх як одну велику паралельну комп'ютерну систему. Система містить великий набір засобів для керування процесами і ресурсами, пуску і завершення задач, засоби синхронізації задач, конфігурування PVM. Підтримується мовами Фортран, C, C++.

Підтримка різних гетерогенних комп'ютерів — основна особливість PVM. Програма, що написана для однієї архітектури, може виконуватися на іншій без модифікації. PVM додаток — це набір взаємодіючих задач (процесів), які забезпечують розв'язання однієї задачі користувача. Модель обчислень у PVM — набір взаємодіючих послідовних задач, кожна задача має особисту нить керування, взаємодія задач виконується за допомогою посилання повідомлень.

У PVM вузол системи з комп'ютерам має назву *хост*. PVM містить дві компоненти: PVM бібліотеку і демон, який має розміщуватися в кожному хості PVM. Для запуску PVM додатка необхідно запустити PVM і сконфігурувати віртуальну машину.

PVM додаток — композиція послідовних програм, кожна з яких пов'язана з одним або кількома процесами в паралельній програмі. Ці програми компілюються індивідуально для кожного хосту PVM. Одна із задач (що ініціалізує) запускається вручну й активізує інші задачі додатка. PVM додаток може мати кілька структур: зірку, майстер-робітника та ін.

Задача в PVM запускається або вручну, або це виконується з іншої задачі. Динамічне створення задачі виконується за допомогою PVM функції pvm_spawn(). Задача, що викликає функцію pvm_spawn(), є батьківською задачею, створювана задача — дочірньою задачею. Створюючи дочірню задачу, потрібно вказати:

- машину, на якій буде виконуватися дочірня задача;
- шлях (path) до виконавчого файлу;
- кількість копій дочірньої задачі;
- масив аргументів.

Задачі в PVM мають унікальний ідентифікатор (Tid), який отримують під час створення задачі. Ідентифікатор використовують для взаємодії задач.

Параметри:

- Child ім'я ехес файлу, котрий визначає виконання створюваної задачі. Має резидентно знаходитись на хості, де буде виконуватися.
- Args покажчик на масив аргументів задачі. Має значення NULL, якщо аргументів немає.
- Flag застосовують для задання режимів виконання процесів, що запускаються.
- Where ім'я хосту або типу архітектури, де буде виконуватися задача, що створена залежно від значення змінної Flag; тобто визначається місце запуску процесу.
- HowMany кількість ідентичних дочірніх задач для запуску.
- Tids ідентифікатор (TID) дочірньої задачі.

 Φ ункція pvm_spawn() запускає копії виконуваного файлу Child.

Приклади створення процесів:

Дві створені задачі відповідають двом і чотирьом копіями програми "work" для двох хостів — Dina і Zond. Обидві машини мають містити файл work.exe в директоріях "user/rew/". Значення n1 і n2 — номери задач, TID задачі будуть розміщені в tidl і tidl.

Процеси в бібліотеці WinAPI

Бібліотека WinAPI входить до складу ОС Windows і містить набір функцій, які призначені для роботи з процесами.

Для створення потоку в Win32 використовують функції CreateThread() і CreateRemoteThread(). Дані функції повертають ідентифікатор процесу, який ϵ унікальним і ідентифікує його в системі. Під час створення потоку визначається початковий адрес коду, з якого ма ϵ виконуватись потік. Зазвичай, це назва функції, яка буде виконуватися як процес.

Функція:

```
HANDLE IM'я_Потоку = CreateThread(

LPSECURITY_ATTRIBUTES atp, // атрибут безпеки SIZE_T pc, // розмір стека

LPTHREAD_STERT_ROUTUNE фп, // функція потоку LPVOID афт, // аргумент функції потоку DWORD пр, // прапорець LPDWORD іп); // ідентифікатор потоку
```

створює потік, для якого фактичні параметри визначають ім'я функції та її параметр, атрибути безпеки, початковий розмір стека потоку, прапорець створення.

❖ Приклад 2.7

Створення двох потоків, які будуть виконувати функцію Task_ Func:

```
void Task(void);
int main(void){
   DWORD TidA, TidB;
   HANDLE hThreadA, hThreadB;
   // Створення потоків
   hThreadA = CreateThread(NULL, 0,
        (LPTHREAD START ROUTINE) Task Func,
                                   NULL, 0, & TidA);
   hThreadB = CreateThread(NULL, 0,
        (LPTHREAD START ROUTINE) Task Func,
                                  NULL, 0, & TidB);
   // Закриття потоків
   CloseHandle(hThreadA);
   CloseHandle(hThreadB);
// функція, яка виконується в потоці
void Task Func(void) {
    printf("Потік стартував ");
    printf("Потік завершився ");
```

Потік виконується доти, доки не відбудеться одна з таких полій:

- функція повертає значення потоку;
- потік викликає функцію ExitThread();
- інший потік викликає функцію ExitProcess();
- інший потік викликає функцію TerminateThread() з дескриптором потоку;
- інший потік викликає функцію TerminateProcess() з дескриптором процесу.

За допомогою функції GetExitCodeThread() можна отримати значення стану завершення потоку. Під час виконання потік має стан $STILL_ACTIVE$.

Пріоритет потоку встановлюється за допомогою функції SetThreadPriority(). Отримати поточне значення пріоритету процесу можна за допомогою функції GetThreadPriority().

Створюючись, потік отримує пріоритет, що дорівнює значенню TRHREAD PRIORITY NORMAL.

Потік залишається в системі, поки він не закінчить роботу і всі його дескриптори не будуть закритими за допомогою функції CloseHandle().

Призупинення процесу виконується функціями Suspend Thread() i ResumeThread(). Функції Sleep() i SleepEx() блокують виконання процесу на заданий інтервал часу. Функція SwitchToThread() блокує процес i передає керування іншому потоку.